

Kritik mot en överförmyndare för handläggningen av ett ärende om godmanskap m.m.

I ett beslut den 7 december 2001 anförde *JO Pennlöv* följande.

Anmälan m.m.

God man enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken (FB) förordnades den 30 november 1998 för AA.

BB och CC (AA:s syster och svåger) har framfört klagomål mot Överförmyndaren i Västerås i flera avseenden. De har anfört bl.a. följande.

1. Överförmyndaren har förvägrat dem ett personligt möte och i stället hänvisat till skriftlig korrespondens.
2. Den skriftliga kommunikationen har överförmyndaren skött nonchalant. Svar på frågor har uteblivit och ärendet har dragit ut på tiden i mer än åtta månader.
3. BB har inte fått ta del av hela överförmyndarens akt rörande sin bror. Senaste påstötning med begäran om detta är ännu efter tre veckor obesvarad. Totalt har mer än ett halvt år förflutit sedan första begäran gjordes.
4. Överförmyndarens tillsynsfunktion fungerar inte. Hon accepterar utan erinran en god man som inte anser sig behöva ha kontakt med sin huvudmans närmaste släktingar.
5. Överförmyndaren har oriktigt gett samtycke till gode mannens försäljning av huvudmannens villa utan att dessförinnan kontakta närmast anhörig.
6. Överförmyndaren har brustit i tillsynen genom att inte utreda hur villaförsäljningen gått till trots anhörigas uttryckliga begäran.
7. Överförmyndaren har misslett och otillbörligt påverkat huvudmannen, då hon påstått att den gode mannen inte gjort något fel vid fastighetsaffären och därigenom fått huvudmannen att återta sin ansökan om byte av god man. Påståendet var ogrundat, hon hade ju inte utrett sakförhållandet.
8. Överförmyndaren har förbigått ett överklagande till tingsrätten utan kommentarer.

Utredning

Sedan överförmyndarens akt lånats in och granskats har anmälan remitterats till överförmyndaren för yttrande. I remissvaret har överförmyndaren DD anfört bl.a. följande.

Anmälan gäller AA – – – som fick god man genom tingsrättens beslut 98-11-30. Beslutet innefattade uppdrag att bevaka hans rätt, förvalta hans egendom och sörja för hans person. Som god man förordnades till en början EE, som 99-08-01 ersattes av nuvarande god man FF. Förordnandet skedde på förslag av AA:s syster BB. Anledningen till bytet var att samarbetssvårigheter uppkommit. Beklagligtvis har så på nytt blivit fallet. Systemn begärde 00-07-25 byte av gode mannen, en begäran som jag 2000-08-24 avslog. Mitt beslut överklagades till tingsrätten, som 2000-10-13 lämnade klagomålen utan åtgärd.

Jag tar härefter upp de anklagelser, som riktas mot mig i skrivelsen 2000-10-03 och hänför mig därvid till de åtta punkterna i denna.

1. Det har förekommit en gång att makarna BB och CC, begärt personligt sammanträffande. Det datum det gällde var 2000-02-16. Jag var förhindrad då och meddelade detta på uppgiven telefon utan att få kontakt.

2. Påståendet är svårförståeligt. Som framgår av anmälan har en omfattande korrespondens förekommit mellan oss. Jag anser mig ha besvarat de frågor som ställts på ett sakligt sätt. Av naturliga skäl har jag inte alltid haft tillfälle att skicka svar på dagen.

3. Systemn har fått det hon begärt och varit intresserad av, nämligen senaste årsräkning. Jag underlät dock att skicka med gode mannens bilaga till denna. Orsaken härtill var att inte ytterligare försämra det infekterade förhållandet mellan gode mannen och systemn, vilket ytterst skulle vara till men för huvudmannen. Bilagan har numera tillställts systemn. – – –

4. Såvitt jag kan se finns ingen laglig skyldighet för gode mannen att hålla nära kontakt med huvudmannens släktingar. Det kan däremot i normalfallet inte vara till nackdel att gode mannen har sådana kontakter. Grundorsaken till att det inte fungerar så i detta fall är enligt min uppfattning att släktingarna inte finner sig i att gode mannen har huvudansvaret för AA:s person utan själva vill bestämma allt på den punkten.

5–6. Gode mannen anmälde 2000-01-04 till mig att AA:s fastighet Kryddgården 17 sålts. Samtidigt upplyste hon att hon haft kontakt med systemn om försäljningsplanerna och att systemns familj erbjudits köpa fastigheten. Systemn var införstådd med försäljningen men tackade nej till erbjudandet om köp. Med hänsyn till den upplysningen ansåg jag mig inte ha någon skyldighet att kommunicera själva köpevillkoren med henne. Försäljningen hade ombesörjts genom Sparbankernas Fastighetsbyrå.

7. Sedan AA lämnat in en skrivelse, daterad 2000-06-18, vari han begärde byte av god man – – – blev jag uppringd av AA:s kontaktman, som meddelade att AA ville träffa mig. Den 3 juli besökte jag honom. Jag pratade med honom om bl.a. fastighetsaffären och sade att jag inte ansåg att gode mannen misskött den. Vid samma tillfälle uttryckte AA mycket starkt att han inte ville byta god man. Han sade sig inte heller känna den som systemn föreslagit i FF:s ställe.

8. Den skrivelse, som makarna BB och CC torde åsyfta, är daterad 2000-07-25. När den anlände hade jag semester vilket de fick meddelande om. Den besvarades av mig genom avslagsbeslut med fullföljdshänvisning 2000-08-24. Tingsrätten har som framgår av ingressen överprövat beslutet och ej funnit anledning till ändring. Jag anser inte att tidsåtgången för mitt ställningstagandet är orimligt lång.

Med ovanstående anser jag mig ha besvarat makarna BB och CC:s anklagelser mot mig och överlämnar ärendet för JO:s bedömning.

BB och CC har framfört ytterligare klagomål mot överförmyndaren angående fastighetsförsäljningen.

Ärendet har därefter remitterats på nytt till överförmyndaren. I remissvaret har överförmyndaren DD uppgett bl.a. följande.

Makarna BB och CC har på nytt riktat kritik mot min handläggning av godemansärendet. Vad BB har anfört i sin skrivelse betr. försäljningen har jag i och för sig redan svarat på tidigare. Jag upprepar dock vad jag tidigare sagt till dem att mitt ansvar inskränker sig till att medge eller inte medge en försäljning. Hur den genomförs och hur den verkställs är en fråga som faller under gode mannens förvaltningsansvar. Som BB påpekat skall de närmaste släktingarna beredas tillfälle att yttra sig i frågan. Eftersom jag informerades om att systemen var helt införstådd med en försäljning och t.o.m. själv erbjudits köpa fastigheten men tackat nej ansåg jag mig inte behöva kommunicera själva köpevillkoren med henne. Sakligt sett fanns heller inget att erinra mot försäljningen. Fastigheten hade ju stått tom under cirka ett års tid. Efter moderns död kunde AA inte förväntas leva där ensam med sitt handikapp. Han hade f.ö. rotat sig i sin nya lägenhet och hade ingen längtan tillbaka enligt gode mannen. Försäljningen skedde med hjälp av mäklare, varför jag inte hade anledning att ifrågasätta priset. Att AA:s underskrift saknades på kontraktet reagerade jag inte för, eftersom jag kände till hans medicinska status. För giltigheten av försäljningen är det f.ö. oviktigt att hans underskrift saknades. Däremot var det av vikt att gode mannen fått hans samtycke till den, vilket jag visste var fallet.

Vad BB anfört i sin skrivelse har jag besvarat i brev till henne. ---

BB och CC har kommenterat remissvaret och därvid bl.a. gjort gällande att överförmyndaren medvetet mörklagt handläggningen av försäljningen av villan och att AA har förlorat mera än 200 000 kr genom det sätt på vilket fastighetsaffären genomförts.

Bedömning

Besvarande av frågor m.m.

Med anledning av vad BB och CC anfört om överförmyndarens underlåtenhet att besvara brev och ta emot besök vill jag anföra följande.

Enligt 4 § förvaltningslagen (1986:223) skall frågor från enskilda besvaras så snart som möjligt. Bestämmelsen innebär att en myndighet som fått en förfrågan från en enskild måste lämna någon form av svar och att svaret inte får dröja längre än nödvändigt. Av 5 § förvaltningslagen följer att myndigheten skall ta emot besök och telefonsamtal från enskilda.

Överförmyndaren har tillbakavisat BB och CC:s klagomål i denna del. Jag tror inte att det skulle vara meningsfullt att utreda saken ytterligare. Det saknas därmed grund för mig att rikta kritik mot överförmyndaren i detta avseende.

Utlämnande av handlingar

Överförmyndarens handläggning av BB och CC:s begäran om utlämnande av handlingar visar enligt min mening på en häpnadsväckande okunskap om frågor som hänger samman med offentlighetsprincipen. Det finns därför anledning att inledningsvis redogöra för tillämpliga författningsbestämmelser.

Grundläggande bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet finns i 2 kap. tryckfrihetsförordningen, som också primärt reglerar frågan om utlämnande av

allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 12 § tryckfrihetsförordningen skall allmän handling som får lämnas ut – som alltså inte innehåller uppgift som omfattas av någon sekretessbestämmelse – på begäran genast eller så snart det är möjligt tillhandahållas den som önskar ta del av handlingen. I 2 kap. 13 § anges att den som önskar ta del av handlingen också har rätt att mot fastställd avgift få kopia av handlingen. En begäran om kopia av handlingen skall handläggas skyndsamt.

Det är inte möjligt att exakt ange när en allmän handling senast skall tillhandahållas om det inte kan ske genast. Normalt bör besked i en sådan fråga lämnas redan samma dag som den väcktes, men någon eller några dagars fördröjning kan godtas om myndigheten behöver rådrum för att ta ställning till om den efterfrågade handlingen är allmän och offentlig. Ett visst dröjsmål är även ofrånkomligt om framställningen t.ex. avser eller fordrar genomgång av ett omfattande aktmaterial. Vad som kan krävas av en myndighet beror givetvis på omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt 9 kap. 14 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess hos överförmyndare i ärende enligt föräldrabalken för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Utan hinder av sekretessen får uppgift lämnas till enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken.

Av 16 kap. 7 § FB framgår att en omyndig som har fyllt 16 år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren. En sådan rätt har enligt samma stadgande också den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar. Med närmaste släktingar avses främst bröstarvingar, föräldrar och syskon (jfr prop. 1987/88:124 s. 176 angående vissa ändringar i föräldrabalken). Den rätt som en anhängig sålunda har att ta del av handlingar hos överförmyndaren är inte begränsad i något särskilt avseende. Det tillkommer inte överförmyndaren att pröva om handlingarna lämpligen bör lämnas ut (jfr JO 1984/85 s. 84).

När en begäran om att få ta del av allmänna handlingar kommer in till överförmyndaren – skriftligen eller muntligen – skall således överförmyndaren pröva, i första hand om utlämnande skall ske med stöd av föräldrabalken och, om så inte är fallet, om utlämnande ändå kan ske utan hinder av 9 kap. 14 § sekretesslagen. Om en sådan prövning leder till ett beslut om avslag på begäran att få ta del av handlingen, har sökanden enligt 2 kap. 15 § tryckfrihetsförordningen och 15 kap. 7 § sekretesslagen möjlighet att föra talan mot beslutet. Ett beslut om avslag bör därför sättas upp särskilt och innehålla de skäl som har bestämt utgången (jfr 20 § förvaltningslagen). Att ett beslut som går att överklaga skall försees med fullföljdshänvisning följer av 21 § förvaltningslagen. Oavsett vilket regelsystem som skall tillämpas skall en framställning om att få ta del av handlingar behandlas med tillbörlig skyndsamhet.

Av utredningen framgår att BB och CC sedan den 20 mars 2000 vid upprepade tillfällen begärt att få ta del av handlingarna i akten rörande BB:s bror AA Först åtta månader senare fick makarna del av samtliga handlingar i akten. Denna

tidsutdräkt är självfallet varken förenlig med tryckfrihetsförordningens skyndsamhetskrav eller de krav på handläggningen som följer av FB:s regler. Den rätt som en anhörig enligt 16 kap. 7 § FB har att ta del av handlingar hos överförmyndaren är inte begränsad i något särskilt avseende. Överförmyndarens underlåtenhet att låta de anhöriga ta del av akten har uppenbart varit ägnad att öka deras misstro mot överförmyndaren. Överförmyndaren förtjänar mycket allvarlig kritik för sin bristfälliga handläggning av BB och CC:s framställningar.

Jag förutsätter att överförmyndarförvaltningen omgående ser över sina rutiner i nu påtalat hänseende så att handläggningen av framställningar om att få ta del av allmänna handlingar fortsättningsvis sker i överensstämmelse med gällande bestämmelser.

Försäljning av huvudmannens fastighet

Inledningsvis vill jag framhålla att jag inte uttalar mig i frågan om överförmyndarens beslut att lämna tillstånd till försäljningen av fastigheten är riktigt i sak. JO brukar nämligen inte pröva myndigheternas ställningstaganden i de sakfrågor som det ankommer på dem att avgöra. Jag vill även klargöra att gode män inte står under JO:s tillsyn. Jag är därför förhindrad att uttala mig i frågor som rör den gode mannens åtgärder.

För vissa dispositioner av gode män krävs att överförmyndaren lämnar sitt samtycke. I 14 kap. 11 § första stycket 3 föräldrabalken (FB) stadgas sålunda att god man får överlåta huvudmannens fasta egendom endast med överförmyndarens samtycke. Enligt tredje stycket får samtycke lämnas endast om åtgärden är lämplig med hänsyn till egendomens natur samt huvudmannens behov och samlade tillgångar.

Angående överförmyndarens beslutsunderlag vid handläggningen av ett tillståndsärende gällande försäljning av fastighet vill jag anföra följande (jfr bl.a. JO 1997/98 s. 474). I ansökan om samtycke till försäljning skall anges de skäl som finns för förvärvet. Uppgift bör vidare lämnas om hur huvudmannen fortsättningsvis löser sin bostadsfråga om fastigheten tidigare utgjort hans bostad. I ansökan bör också anges hur den erhållna likviden skall disponeras. Utredningen om fastighetens värde i form av ett värderingsutlåtande utfärdat av sakkunnig och opartisk person skall i allmänhet förebringas. Villkoren för försäljningen bör anges så fullständigt som möjligt, helst genom att färdigt köpekontrakt eller förslag till sådant inges till överförmyndaren. Överförmyndaren skall ha ett sådant beslutsunderlag att han kan se till att priset inte understiger fastighetens värde och att villkoren för betalningen och i övrigt för försäljningen är till huvudmannens fördel. Det är även viktigt att huvudmannens egen inställning såvitt möjligt utrones. Underlåtenhet att delge ansökan med denne kan därför inte godtas om det inte är uppenbart att han saknat förmåga att ta ställning till frågan om försäljningen.

Beträffande frågan om ett eventuellt obligatoriskt krav på utannonsering inför försäljning av en huvudmans fastighet vill jag framhålla följande. Lagstiftningen innehåller inget krav på att fastigheter skall bjudas ut på den öppna marknaden och enligt min mening kan något generellt krav på utannonsering inte ställas upp.

Frågan får i stället avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Vid denna bedömning bör hänsyn tas till huvudmannens såväl ekonomiska som övriga personliga omständigheter, vilket innebär att det kan förekomma fall där det inte bör vara enbart frågan om att erhålla bästa ekonomiska utfall som blir avgörande.

I 16 kap. 9 § FB anges att innan överförmyndaren tar ställning till om samtycke skall lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, skall huvudmannen samt dennes make eller sambo och närmaste släktingar beredas tillfälle att yttra sig, om det kan ske utan avsevärd tidsförlust. Till förvaltningsåtgärd av större vikt hör bl.a. överlåtelse av fast egendom (jfr prop. 1993/94:251 s. 283).

Av utredningen framgår att överförmyndaren inte berett BB tillfälle att yttra sig innan beslut om tillstånd meddelades. Utredningen ger visserligen vid handen att hon var införstådd med att den gode mannen skulle komma att sälja fastigheten. Trots det har det ålegat överförmyndaren att höra henne om hennes inställning till den aktuella försäljningen innan överförmyndaren behandlade frågan om tillstånd. Det är således inte tillräckligt att den gode mannen varit i kontakt med huvudmannens närmaste släktingar. Jag är därför kritisk till att överförmyndaren inte beredde BB tillfälle att yttra sig innan beslut meddelades.

Det är utrett att köpehandlingarna beträffande fastigheten underställts överförmyndarens prövning. I detta avseende finns således inget att anmärka på. Överförmyndaren har i sitt remissvar uppgett att försäljningen skedde med hjälp av mäklare, varför hon inte hade anledning att ifrågasätta priset. Utredningen visar dock att fastighetsmäklarens uppdrag endast har varit att upprätta köpehandlingar vid försäljningen av fastigheten och att mäklaren inte har förmedlat själva försäljningen av fastigheten. Av utredningen framgår vidare att överförmyndaren inte haft tillgång till något värderingsutlåtande om fastighetens marknadsvärde utfärdat av sakkunnig och opartisk person. Som framgår ovan saknades även yttranden angående försäljningen från huvudmannens närmaste släktingar. Med hänsyn till vad som sålunda framkommit vill jag starkt ifrågasätta om överförmyndaren haft nödvändigt underlag för att kunna ta hänsyn till huvudmannens intressen.

Utredningen visar enligt min uppfattning att överförmyndaren inte haft tillgång till det beslutsunderlag som bör föreligga inför ett beslut om tillstånd till försäljning. Jag är därför kritisk till överförmyndarens handläggning av den gode mannens begäran om tillstånd till försäljning av huvudmannens fastighet, särskilt mot bakgrund av den skada som huvudmannen uppges ha förorsakats genom överförmyndarens bristfälliga handläggning.

Handläggningen av begäran om byte av god man

Överförmyndaren är ensam behörig att fatta beslut om byte av god man (11 kap. 19 § FB). Om överförmyndaren efter begäran från huvudmannen själv eller dennes närmaste släktingar finner att det inte föreligger skäl till byte av god man skall ett beslut om avslag sättas upp särskilt och innehålla de skäl som har bestämt utgången

(20 § förvaltningslagen). Att ett beslut som går att överklaga skall förses med fullföljdshänvisning följer av 21 § förvaltningslagen.

Frågan inom vilken tidsfrist en förvaltningsmyndighet skall överlämna en skrivelse med överklagande och övriga handlingar i ärendet till överinstansen är inte reglerat i någon författning. Det ligger emellertid i sakens natur att ett överlämnande måste ske utan dröjsmål. Den allmänna regeln i 7 § förvaltningslagen om snabb och enkel handläggning m.m. skall vara vägledande även i detta hänseende.

BB:s begäran om byte av god man kom in till överförmyndaren den 18 juni 2000. I ett brev daterat den 5 juli 2000 förklarade överförmyndaren varför hon inte hade för avsikt att byta god man för AA. Överförmyndaren fattade dock inte något formligt beslut i frågan. Överförmyndarens underlåtenhet i nämnt avseende kan inte undgå kritik. BB:s begäran om omprövning alternativt överklagande kom in till överförmyndaren den 25 juli 2000. Den 25 augusti 2000 avslog överförmyndaren BB:s begäran om entledigande av den gode mannen. Beslutet var försett med fullföljdshänvisning. Överförmyndaren överlämnade dock inte överklagandet till tingsrätten. Först den 19 september 2000, efter ett nytt överklagande av BB, överlämnades överklagandet till tingsrätten. Denna tid är mot bakgrund av vad jag anført ovan för lång. Överförmyndaren kan inte undgå kritik för detta.

Övrigt

I anmälan har BB och CC även uttryckt sitt missnöje med att överförmyndaren intagit ståndpunkten att den gode mannen inte är olämplig för sitt uppdrag. JO brukar inte uttala sig om myndigheternas ställningstaganden i sakfrågor, i synnerhet om dessa bygger på lämplighetsöverväganden eller förutsätter särskild sakkunskap. Någon anledning att göra undantag från denna princip föreligger inte i detta fall.

Vad som i övrigt förekommit i ärendet föranleder inte någon kommentar från min sida.